

כי החוב בעצמו — גופו ממון. וכן הוציא מזה לענין חיוב שבועה, שהתובע שנתן לו חוב במעמד שלשתן, ועד אחד עמו — מחייב את חבירו שבועה מן התורה. וכמה אחרונים חולקים בדבר. (ע' פתחי תשובה רכו סק"ב בשם חוות דעת ודברי חיים. ע"ש שאפילו אם נחשיבו כ'גופו ממון', הרי לא גרע מקרקע שאינה ניתנת 'מיד ליד'. וכן נראה מדברי הרשב"ש (בשו"ת, תקג) שנקט בפשיטות להפך מסברת הקצות, שכתב: 'ואם שטרות שהם נקנין מיד ליד — אין בהם דין אונאה, מפני שאין גופן ממון, כדאיתא בפ' הוהב — כל שכן מלוה גופא בלא שטר שאין בו אונאה'. ודין שטרות-כסף הנהוגות כיום, האם דינם כדבר שגופו ממון — כבר האריכו בדבר האחרונים — ע' פתחי תשובה חו"מ צה, א; ברית יהודה — פרק יח. וע' במובא לעיל מד:).

'אלא דאמר איהו שדאי בה כדאבעי לה, ואיגלאי מילתא דלא שדא בה כדאבעי לה...' — הקשו בתוספות, הלא מקח טעות הוא, שלא זרע כפי הראוי לה? ופרשו, שהמוכר עצמו אמר שלא זרע בה אלא חמש, והטעות לא היתה אלא במה שלא הושבחה הקרקע כפי הראוי לה באמת. והרמב"ן פרש באופן אחר (עפ"י גרסת ר"ח. וכן הסכימו הרשב"א הר"ן והריטב"א); שמכר לחבירו זרעים זרועים ביותר מכדי דמיהן, והספק הוא האם נידונים הם כמטלטלין או כקרקע. ולדעת התוס', באופן זה ודאי ייחשב כאונאת מטלטלין, לפי שהאונאה היא בשווי של הזרעים שבשוק, מה לי אם הזרעים עתה בחוץ או מושלכים באדמה. וכן בכל מוכר לחבירו פירות מחוברים, וידעו כמה פירות יש רק טעו במחירם שבמקח בשוק — לרמב"ן נידון כאונאת קרקע, ולהתוס' — אונאת מטלטלין (עפ"י נתיבות המשפט רכו סק"כ).

דף נז

'אונאה אין להם ביטול מקח יש להם או אין להן...' — יש להבין מה טעם לומר 'ביטול מקח אין להם', הלא לכאורה נראה שאף בלא פרשת אונאה בתורה, היה המקח בטל כשנתאנה ביותר משתות משום מקח-טעות, שהרי זה כנמצא מום במקח שעל דעת כן לא לקח או לא מכר. ואם כן מדוע אין ביטול מקח לאותם דברים שנתמעטו בפרשת אונאה. [ואפילו ננקוט כדברי שמואל 'הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל', מכל מקום באופן שטעה, דין הוא שיהא החילול בטל]? ויש להוכיח מכאן שלולא שהזהירה תורה על אונאה, היה המקח קיים גם ביתר משתות, כי לעולם השומא אינו דבר המוכרע, והרי הצדדים נכנסו לטעות כזו. אלא בכך שהזהירה תורה על אונאה קבעו חכמים אימתי ראוי לבטל כל המקח ואימתי קנה ומחזיר אונאה. ולכך יש לומר שאותם דברים שנתמעטו בפרשה, יתכן ונתמעטו גם מדין ביטול מקח. וכן משמע מדברי הסמ"ע ומדברי רבנו בצלאל אשכנזי בשטמ"ק כאן (עפ"י חזון איש — תמורה לד, ג. וכע"ז כתב בספר 'הגה האריה'. וע"ע במובא לעיל ג).

ומובא בשם הגר"ח להוכיח מהסוגיא דלהלן (סא.), שגם לאחר שנתחדש דין אונאה, אין זה גילוי שהמעשה אסור וממילא יש כאן גזילה, אלא נאמר כאן איסור חדש של מעשה מקח שיש בו אונאה. עוד בגדר מיעוט אונאה בעבדים קרקעות ושטרות — ע' קהלות יעקב בכורות יא.

יצא לחולין דבר תורה וצריך לעשות לו דמים מדבריהם. וריש לקיש אמר: אף צריך לעשות

לו דמים מן התורה' — פרש"י, שסובר ערכך — בשוויו משמע. יש לבאר דין זה, מנין לחלק ולומר שההקדש יוצא לחולין בפחות משוויו ואעפ"כ צריך להוסיף דמים, הלא כיון שהיתה לו רשות לפדות אף בפחות, מה מצריכו לשלם.

ונראה שרשות ההקדש, מלבד היותה רשות גבוהה [שמצד זה נובעים דיני הקדושה וחיוב מעילה], יש בה בעלות של כלל ישראל, שלא גרע מבית הכנסת המשותף לציבור. הלכך אעפ"י שלענין חילול הקדושה די בפרוטה, אבל משום רשות השותפות של הציבור, צריך להוסיף עד שוויו (עפ"י אמת ליעקב).

'מר סבר שחיללו אין לכתחלה לא, ומר סבר אפילו לכתחלה' — כבר בארו התוס' (וכן רש"י בתמורה כו:): שאין הכוונה 'לכתחילה' ממש, אלא שעשה באופן של 'לכתחילה' לפי דעתו, שחשב שהם שוים וחילל זה בזה. וכי קאמר שמואל, כגון שידע ונתכוין לחללו על פחות מדמיו, שאז מחולל ואין צריך להשלים אלא מדרבנן. [ויש שהגיהו לשון התוס', שבאופן זה אין צריך להשלים כלל. וכן משמע מכמה מהראשונים].

וכל זה בזמן הבית, אבל בזמן הזה שאין הפסד להקדש — מותר אף לכתחילה (ערכין כט. רמב"ם ערכין ה, ע"ש). והקלו בזמן הזה כדי שלא יבואו לידי תקלה, להנות מן ההקדש (תשב"ץ ח"ב קנא).

וכן במעשר שני, כתבו הפוסקים (כ"כ התוס' בכמה מקומות — ע' ר"ה לא ד"ה וביקש. וע' בחדושי הר"ן לעיל גג. ד"ה וניתי איסר; יו"ד רצדו, ו) שאינו חמור מן ההקדש, ולכך מחללים שוה מנה על שוה פרוטה, ואף לכתחילה — בזמן הזה. (וע"ע בהגר"א יו"ד רצד; אבי עזרי מכירה יג, א).

ומה שנוהגים רבים לחלל מטבע הקדושה בקדושת מעשר-שני על פרוטה ממטבע אחר — ע' בספר מנחת שלמה להגרש"ז אוירבך זצ"ל (סו) שהאריך ליישב המנהג [שמקורו ב'כפתור ופרח' מ, ועוד. ע"ש], שלכאורה היה מקום לטעון כנגדו, הלא מבואר בסוגיא שמקור דינו של שמואל נובע מכך שאין אונאה להקדש, והחילול דומה למקח שאין בו אונאה, לכך מחולל אף שלא בשוויו. ואם כן יש לומר שזה דוקא ב'שוה מנה', אבל כשמחלל מטבע על מטבע אחר, אין זו דרך מקח כלל וכלל. כמו כן היה מקום לדון שמעשר שונה מהקדש לענין זה, לדעת האומר 'מעשר שני — ממון הדיוט'. אלא שאין הדבר כן —

ותורף הדברים — באר הגרש"ז א — זה שההקדש נתמעט מאונאה, אינו דומה לקרקעות ושאר דברים שנתמעטו, שהרי אין שייך כלל ענין טעות כלפי רשות גבוהה, אלא שנאמר בזה שאין רשות ההקדש מקפדת על אונאה, ונידון הדבר כאילו הבעלים עומדים ומצהירים שהם מוכנים למכור מקח יקר בפרוטה אחת. ומוכן לפי זה שמועיל לחלל פירות רבים על פרי אחד, הגם שהוא דבר שבמדה ובמשקל ובמנין שחוזר אף בקרקעות — אלא מפני שבהקדש אין כלל ענין אונאה וטעות. [ויש לומר שגם הלאו דלא תונו לא נאמר בהקדש, גם לשיטת הרמב"ן שנאמר בקרקעות. אך הביא מהמנחת-חינוך שהשוה ביניהם].

ולפי זה עיקר דינו של שמואל שהקדש שוה מנה שחיללו על שוה-פרוטה מחולל, אינו שייך לדיני אונאה וכלליה, אלא שהדין שאין אונאה להקדש מגלה לנו שהקדש לא קפיד, ולפיכך הוא מחולל על כל-דהו. ולפיכך אפשר לחלל מטבע יקר על מטבע זול, הגם שאינו דרך מקח. (דברים דומים יש בקהלות יעקב — זרעים כב).

עוד הביא מהתוס' רי"ד (בסוגיתנו) שטעם דינו של שמואל הוא מפני שנתפסה הקדושה על הפרוטה, ממילא יוצא החפץ הראשון מקדושתו, וכעין דין מועל בהקדש, שמאחר שנהנה שוה-פרוטה יצא

החפץ לחולין, כמו כן בפדיון, משעה שנתן פרוטה תחתיו, אפילו במזיד, יצא החפץ כולו לחולין. אלא שלדעה האומרת 'ביטול מקח יש להם' — חייב להשלים מן התורה את ההפרש, הגם שהכלי יצא לחולין.

ולפי זה יש לומר שזה שהקדש מחולל, לא מפני שאין אונאה להקדש, אלא מהטעם האמור. ומה שנצרכים אנו לדין אין אונאה להקדשות, זהו רק לענין שלא יתחייב לשלם את ההפרש אבל לא לעצם חלות החילול. ואם כן, בזמן הזה שאם לא יפדה הלא בלאו הכי ילך לאיבוד, לכן פשוט שאינו חייב כלל להשלים את השאר. ולכן פודין לכתחילה גם כסף קצוב על פרוטה.

והאריך שם עוד בדין אונאה בהקדש, האם יש חילוק בין נתנה ההקדש לנתנה ההדיוט. וכן דנו בדבר בחדושי הגרנ"ט ובחזו"א (ח"מ ליקוטים כ, לדף נז). עוד על הדיקה שבין דברי שמואל לדין אונאה בהקדשות — ע' בדרך חדשה בספר זכר יצחק — עא. וע"ע אבי עזרי מכירה יג, א; חדושי הגרנ"ט קסב; גליוני הש"ס; קהלות יעקב בכורות יא.

ו'בדרב חסדא קמיפלגי דאמר מאי אין להם אונאה, אינן בתורת אונאה — דאפילו פחות מכדי אונאה חוזר' — מסתבר לרב חסדא למעט הקדש מאחיו לחומרא ולא לקולא. [ואין להקשות מדוע אינו דורש כן בשומרים, להחמיר בהקדש ולחייב שומר חנם בגניבה ואבדה ושומר שכר באונסין — כי אין לדרוש המיעוט אלא על דבר הכתוב בפרשה, ואונסין בפרשת שומר שכר לא נאמרו כלל]. או גם יש לומר, שלכך הקדש אינו בתורת אונאה אפילו משהו, משום שאין שייך בו מחילה, שלא כהדיוט ששייכת בו מחילה ולכך פחות משתות אינו חוזר (תורא"ש).

אין מבואר בדברי הרא"ש האם לפי הטעם השני הוצרך רב חסדא למעט מן 'אחיו' או שמא סברא בעלמא אמר, לפי שאין שייך מחילה בהקדש. ונראה שזה תלוי בספק שנסתפק הרא"ש בפסקיו, האם אונאה פחות משתות אסורה לכתחילה, ורק בדיעבד אין צריך להחזיר משום מחילה, או שמא מותר אף לכתחילה, כי כן הוא מחירו של החפץ, מעט יותר או מעט פחות — שלפי צד זה נראה שצריך לימוד מיוחד על כך שבהקדש יש אונאה בפחות משתות. ונראה לכאורה שלפי שני הטעמים שכתב הרא"ש, כאשר האונאה לטובת ההקדש, לא נתמעט להחזיר בפחות משתות — שלא אמר רב חסדא אלא משום חומרא דהקדש.

(ע"ב) ז'אין רבית ואונאה להקדש' — יש מן הפוסקים שכתבו שבכלל 'הקדש' — מעות צדקה, שאין בהן איסור רבית. ואולם הרבה אין מתירים בצדקה אלא ברבית דרבנן [כדין מעות יתומים]. ויש אוסרים גם בזה. (ע' טור ב"י וב"ח יו"ד סו"ס קס — שיטות הפוסקים. וע' גם בחדושי הריטב"א כאן, ובשו"ת שלו (קיה). ושם הוזהר דין רבית לדיני שומרין, שהוצרכו מיעוט מיוחד למעות עניים באופנים מסויימים (ב"ק צג). וע"ש במש"כ), ומשמע שבלאו הכי הם בכלל 'רעהו' ואחיק'. וכן הוכיח בשו"ת הרא"ש (יג, ח יז) שעניים בכלל 'רעהו': 'זמלתא דפשיטא היא ואף רביה אין צריך' אלא שרבית דרבנן מותר, ע"ש. וכן כתב המאירי. וע' בשו"ת הרשב"א (ח"ד טג) שלמעשה לא התיר אלא בקרוב לשכר ורחוק מהפסד, כדין מעות יתומין, אך לא רבית קצוצה, הגם שציוד שאפשר שגם זה מותר, מפני שאין למעות אלו בעלים. וכעין זה כתב גם בתשובה בח"ה רמט וב'מיוחסות' רכב. וע"ע אור זרוע הל' צדקה ל; שו"ת הריב"ש תסה; תשב"ץ ח"ג ד [וע' גליוני הש"ס להלן נח:]; שו"ת הרדב"ז ח"ג תתנ; דבר אברהם ח"ב יט).

'הכא במאי עסקינן כגון שקיבל עליו לספק סלתות מארבע ועמדו משלש, כדתיניא...' — נקט דוגמא זו, מפני שהיא מפורשת בברייתא שהביא, אך אין הכוונה לומר שהמיעוט מן הכתוב מתייחס על אופן זה, שהרי אין זו אלא רבית דרבנן ולא הוצרך הכתוב למעטה. ובאמת אפילו רבית דאוריתא

מותרת בהקדש, שהרי נלמד הדבר מאחיך האמור בכתוב. וכגון שקיבל על עצמו לספק להקדש סאה, ועמד הגזבר והרויח לו את הזמן כדי שיתן סאתים. וכן במעות (רמב"ן; שו"ת הרשב"א ח"ד סג. וע' בספר אבי עזרי — סוף ספר משפטים, במכתב להגרא"ז מלצר וצ"ל, אות ב).

‘בנין בחול ואחר כך מקדישין’ — נתבאר במעילה יד.

— ואם תאמר, כשמשלם המעות לבנאים, כיצד מחללן על הבנין והלא אין הקדש מתחלל על הקרקע? ובשלמא למאן דאמר תלוש ולבסוף חיברו דינו כתלוש — לא קשה, אבל לדעת האומר שדינו כמחובר, מה יש לומר? ויש לתרץ כיון שאם לא היה קדוש סופו ליעקר, לכך נקרא ‘תלוש’ (עו"ס) גד. ועירובין לא: ר"ן ורשב"א. דוגמות נוספות לסברא כזו — ע' בשו"ת אבני נזר אה"ע ריד, ב וח"מ עד).

‘אין בהן תשלומי כפל... הקדשות — אמר קרא רעהו’. רעהו ולא הקדש’ — ע' יוסף דעת ב"ק עו.

דף נח

‘ונשבעין ליטול שכרן’ — שבועה זו מדין שבועת השומרים היא [ולא מתקנת שבועות הנוטלין], שכל עוד לא השלים השומר חוקי השומרין שעליו, אין לו לקבל שכרו, ורק על ידי שבועתו ששמו כראוי נתקיימו תנאי השמירה, ואז יכול לתבוע שכרו (עפ"י חדושי הגרש"ק כה. וע"ע אבי עזרי — מלוה ולוה יג, ד, עמ' רי), ובמה שהעיר באילת השחר).

ומבואר שאף על פי שההקדשות נתמעטו מן הכתוב, לא נתמעטו אלא החיובים בפועל, שבועה ותשלומין, אבל עיקרי חוקי השומרין קיימים גם בהקדש. וזה באור שאלת הגמרא ‘נהי דשלומי לא משלמי, אגרייהו מיהא לפסיד’ — כי מכל מקום לא קיימו תנאי שמירתן והרי התנה לשמור גם מגניבה ואבידה, כחוקי ש"ש, הגם שפטור על כך.

‘זהכא נמי, נהי דשלומי לא משלמי, אגרייהו מיהא לפסיד’ — בספר קצות החשן (רכז סק"א) הוכיח מכאן ששומר שכר שנגנב או אבד לו הפקדון ומתחייב לשלם — מפסיד את שכרו, שהרי מבואר בגמרא שאפילו הקדשות שנתמעטו מחיובי השומר, מכל מקום הפסיד את שכרו. כל שכן באופן שחייב לשלם — שלא הבטיח לו שכר אלא אם כן ישמור כראוי. [ואעפ"י שמפסיד שכרו נשאר שומר שכר, כי כבר נשתעבד לשמור מגנבה ולהפסיד שכרו ולשלם אם ייגנב, ואם היה שומר כראוי נוטל שכרו משלם].

וכבר כתב כן המאירי בסוגיתנו. והוסיף שאפילו התנה השומר להיפטר בגנבה ואבדה מתשלומים, שכרו מיהא הפסיד — שהרי לא נעשית מלאכתו.

ואולם בספר חזון איש (ב"ק ז"ח) כתב לדחות את ראיית קצוה"ח, כי אפשר דוקא בשומר הקדש או בקרקעות מפסיד שכרו בזמן שלא שמר כראוי, אבל שומר שכר שמתחייב לשלם אינו מפסיד שכרו, כיון שמתחייב מכה שכרו. ונקט כדבר פשוט שמנכה לו דמי שכירותו מדמי היוקו, שהרי אין צריך לשלם יותר מהפסדו. ויתכן שחייב בשכירותו והלה חייב לשלם כל דמי הבהמה. ונפקא מינה כשמת השומר, שבניו גובים דמי שכירות ואינם משלמים למפקיד אם לא הניח להם אביהם אחריות נכסים. הגר"י קמניצקי בשיעוריו (אמת ליעקב) — בענין שומר שמסר לשומר, ד"ה אלא דלפ"ז יצא לחדש שהדין המבואר

ב. כתב הרמב"ם (מכירה יג, ז) שמחזיר האונאה אפילו לזמן מרובה [שאינן זמן קצוב אלא בלוקח שמקחו בידו ומראהו לתגר או לקרובה, משא"כ בשכירות אין דרך בכך. עפ"י מגיד משנה ומאירי. ועסמ"ע רכז ס"ק סה]. ועוד כתב שאף ביותר משתות מחזיר אונאה. ופירש הסמ"ע שמדובר שכבר נעשתה השכירות הלכך אין שייך לבטלה כמקתה, אבל אם לא נשתמש בו — בטלה השכירות (וכן מפורש במאירי).

קכה. מהן משמעויות המושג 'יד' בתורה?

הסיקו שכל 'יד' שבתורה — ידו ממש [ולכך יש צורך בריבוי מיוחד לקנין חצר בגניבה ובגט, כי לולא הריבוי לא היה קונה אלא ביד ממש, ככתוב המצא תמצא בידו; ונתן בידה. ואפשר שהריבוי מגלה על משמעות 'יד' הכתוב שם, שהיא רשות. וע"ע תוס' סנהדרין פה: ד"ה עד], מלבד במקום שאי אפשר לפרש כן, כמו ויקח את כל ארצו מידו — שם המושג 'יד' מתפרש במשמעות רחבה של רשות ושליטת בעלות. ע' בספר יד דוד, שלפי האמת יש מקום לומר ש'ידו' היינו רשותו. ורק באונאה ילפינן דבר הנקנה מיד ליד משום יתור 'יד'. וע"ע משך חכמה תצא כד, א; בית ישי סה, א. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ד ריג, בדיונו על לשון 'יד' הכתוב בשטרות. וכן בשו"ת חוט המשולש טור א כג.

דפים נו — נז

קכט. חטים וזרען בקרקע, האם נידונים בקרקע או כמטלטלין לענין ההלכות השונות?

נסתפק רבא: חטים וזרען בקרקע, האם יש להן אונאה אם לאו; האם דומות כמו שמונחות בכד ויש להן אונאה או שמא בטלן לגבי קרקע ואין להן אונאה. ופרשו הספק, כגון שאמר המוכר השלכתי חטים כראוי לאותה קרקע, והוברר שלא השליך בה כראוי [אבל אם אמר השלכתי שש והוברר שלא השליך אלא חמש — ודאי מקח טעות הוא זה, שכל דבר שבמנין חוזר].

לפרש"י הטעם שאין זה מקח טעות, כי דבר שתלוי באומדן הדעת ומצוי שיטעו בו, הרי זה כדין אונאה. והתוס' פרשו ששניהם ידעו מתחילה כמה זרע אלא שהמוכר טען שבכמות כזו תושבח הקרקע כראוי לה והוברר שהיתה צריכה יותר זרעים ואילו היה זרע יותר, היתה שוה לדמים שנתן. והרמב"ם (מכירה יג, טז) מפרש בשוכר את הפועל שזרע שדהו והוברר שלא זרע כל צרכה. וכן פירש הראב"ד (מובא בראשונים. ונחלקו האחרונים אם מדובר בזרע של פועל או של בעה"ב. על"מ וסמ"ע).

והרמב"ן רשב"א ר"ן וריטב"א תמהו הלא מקח טעות הוא זה ולא 'אונאה'. ולכן פירשו [עפ"י גרסת ר"ח] שמדובר באונאת המחיר כשאר אונאות, שזרע חטים בקרקע כראוי לה, ומכרן ביותר מכדי דמיהן. ואילו התוס' כתבו שבאופן זה לא היה ספק לגמרא שודאי יש לו אונאה, שהרי אין הדבר תלוי בקרקע אלא במחיר החטים שבשוק. והמאירי כתב לאידך גיסא, שהרי זה בכלל קרקע [ושמא דבריו אמורים רק כשמוכר לו הקרקע עם הזרעים, ע"ש].

וכן נפקא מינה לענין שבועה, האם נשבעים על גרעיני חטה שבקרקע.

רש"י מפרש כגון שתובעו פסקת לי לזרוע שש סאים ולא זרעת אלא חמש והוא אומר זרעתי חמש ומחצה, והריהו מודה במקצת. ויש חולקים וסוברים שזוהי כפירה והודאה במטלטלין, אלא מדובר שאומר לו שש סאים זרועים [שלא השרישו] מסרתי לך [לשמור].

והלה אומר לא מסרת לי אלא חמש (עפ"י תור"פ ריטב"א ור"ן). או מדובר שעד אחד מעיד שחטים הללו הזרועות בקרקע הן של התובע (תורא"ש ותור"פ).
 וכן נפ"מ בגרעיני חטה שזרען קודם העומר ולא השרישו באדמה, וחלף עליהן העומר; האם מותר ליטלן ולאכלן כמות שהן, כאילו היו מונחות בכד — שהעומר מתירן, או שמא בזריעתן ביטלן אגב הקרקע ואין העומר מתירן [אבל גידוליהן ודאי אסורים, שהרי לא נשרשו קודם העומר, הלכך אין התר לגידולים עד העומר הבא. ואם השרישו קודם לעומר, העומר מתירן, בין לענין הגידולים בין לענין לקיטתם ואכילתם כמות שהם. רי"ד]. תיקו.

א. רש"י והרמב"ם (מאכלות אסורות י,ה) מפרשים שמדובר בגרעיני תבואה שהשרישה אחר העומר שעבר, וטעונים התר על ידי העומר, ועתה כשחלף העומר היו מונחים באדמה. [אבל תבואה שכבר הותרה על ידי העומר, ודאי לא תחזור ותאסר בגלל שישליכנה בקרקע. מאירי]. והראב"ד השיג וכתב שאין מה שיתירם לאלו. ולכך פירש שהשרישו קודם לעומר וחזר וזרעם (וערדב"ז וכו"מ שמהו על דבריו).
 ב. לכאורה נראה שספק זה שייך גם בזמן הזה, האם כשהאיר המזרח של ט"ז בניסן הותרו החטים שבאדמה. אך אפשר שאין הדבר מוסכם (ע' אבני נזר יו"ד שפה).

א. הואיל והדבר בספק, אין מוציאים האונאה מיד הנתבע. [ואם תפס הלה — אין מוציאים מידו. מאירי]. וכן אין משיביעים אותו אלא שבועת היסת מפני צד הקרקע שיש כאן (רמב"ם מכירה יג,טז).
 ב. משמע מדברי הריטב"א שגם לענין פעולת הקנין הרי הן בספק האם נחשבים כמטלטלין או כקרקע. ועל כן יש לקנותם בקנין חליפין, המועיל למטלטלין ולקרקעות.

קל. האם יש אונאה להקדש, בשתות וביותר משתות? מה דין הקדש שוה מנה שחיללו בשוה פרוטה, לכתחילה ובדיעבד?

תנן, ההקדשות — אין להם אונאה (אל תונו איש את אחיו). רבי שמעון אומר: קדשים שחייב באחריותם — יש להם אונאה, ושאינו חייב באחריותם — אין להם אונאה.
 לדברי רבי יונה בשם רבי יוחנן: אונאה אין להם, ביטול מקח (ביותר משתות. ערש"י) יש להם, שביטול מקח לא מדין אונאה הוא ולא נתמעט מן הכתוב (רש"י). ורבי ירמיה בשם רבי יוחנן חולק וסובר שאין להקדש 'ביטול מקח'. וכן אמר שמואל: הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה — מחולל. לפי אפשרות אחת בגמרא, יתכן שגם רבי יונה בשם רבי יוחנן מודה לשמואל שמחולל, אלא שצריך מדין תורה להוסיף דמים עד שישתווה החילול (ערכך). וריש לקיש אומר: אין צריך לשלם אלא מדבריהם. [ולרבי ירמיה — חילוף, לרבי יוחנן מעלה דמים מדבריהם ולריש לקיש מדאורייתא].
 א. פרשו התוס' ועוד ראשונים: המחלל הקדש בפחות משווי — לכל הדעות צריך להוסיף דמים להקדש, אלא שלריש לקיש יצא הדבר לחולין לגמרי, ומדרבנן צריך לשלם אונאתו, בין באונאת שתות בין ביתר על שתות. ולרבי יוחנן [לרבי יונה], ביתר על שתות לא יצא לחולין אלא כנגד המעות שנתן, והשאר יתחלל בדמים שישלם. ואולם אין הפדיון בטל כבמקח של הדיוט.

ולפי לשון אחרת בגמרא, אם עשה שלא כדין ונתכוין לחללו פחות משווי — בין לריו"ח ובין לר"ל מחולל, ואין צריך לשלם להקדש אלא מדרבנן. [ויש אומרים אפילו מדרבנן אין

צריך. כן יש גורסים בתוס', וכ"מ ברמב"ן וברשב"א]. לא נחלקו אלא בשטעה וסבר שמחלל שוה בשוה והוברר שחילל בפחות משוויו — לריו"ח [לרבי יונה] ישלים מן התורה, ולריש לקיש מדרבנן.

והרי"ד כתב שלדברי הכל יצא הכלי לחולין לגמרי, כיון שנתפסה הקדושה בחפץ האחר [וכדין מעילה, שכיון שנהנה שוה פרוטה, יצא הכלי לחולין ממילא], ומחלוקתם מתיחסת רק לענין תשלום הדמים, האם חיובו מהתורה או מדרבנן (וכן מורים פשוט דברי רש"י). והריטב"א פירש שלדעת האומר צריך לעשות דמים דבר תורה, לא יצא ההקדש לחולין כלל [וי'יצא לחולין' שאמרו כך פירושו, יצא לחולין ובלבד שיעשה לו דמים כראוי].

ב. חילול הקדש בפחות משוויו לכתחילה — לפרש"י, לפי הסבר אחד יתכן שנחלקו בדבר רבי יוחנן וריש לקיש האם מותר לעשות כן לכתחילה אפילו מדרבנן [אלא שצריך לשלם להקדש את ההפסד]. ולהתוס', לכל הדעות אין הדבר מותר. ויש אומרים שמותר לפדות לכתחילה רק כל עוד לא בא החפץ ליד הגזבר (ער"ן רשב"א. וכן הביא הריטב"א מרבנו אלחנן. [ניתכן שכן גם דעת רש"י]. ובאר בספר 'אמת ליעקב' שכל עוד לא בא החפץ לגזבר, תפסת ההקדש היא רק מכת קדושה ואין בחפץ בעלות ממונית של ההקדש, הלכך אין שייך בו לתא דאונאה וגול).

ומבואר בתוס' (בד"ה לספק) שגם אם עושה כן לצורך הרווחת ההקדש לאחר זמן — אסור, כיון שבשעת חילול מחלל על דבר שאינו שוה וזהו זלוול להקדש. בזמן הזה, הואיל ואין הפסד להקדש, מותר אף לכתחילה לחלל הקדש שוה מנה על שוה פרוטה (ערכין כט.).

רב חסדא (ואפשר אף ריש לקיש סובר כן) פירש משנתנו, 'הקדשות אין להם אונאה' — אינן בתורת אונאה, שאפילו פחות מכדי אונאה חוזר. (פירוש, יחזיר להקדש דמי האונאה. עפ"י תוס' תמורה כז:).

א. להלכה — הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל, ומשלם ההפרש מדרבנן (רמב"ם ערכין ז, ח ט).

ב. לדברי התוס' (בתמורה כז: וכן נקט המאירי בדעת הרי"ף) לא אמר שמואל אלא כשהבעלים מחללים, אבל אדם אחר הפודה בפחות משוויו — אינו מחולל (ע' באור דבריהם בשתי פנים, בטורי אבן מגילה כג: [ונפקא מינה בפדיון פטר חמור שלא בשוויו, ע"ש, ובמנ"ח המצוין בסמוך; חזו"א בכורות יז, ג; או"ש בכורות יב; קה"י בכורות יא-יב]. וע' הסברים נוספים בזכר יצחק ע-עא ובאבי עזרי [קמא] ביכורים י, א). ובספר מנחת חינוך (כבד, רמז, ט) כתב שמסתימת דברי הרמב"ם נראה שאינו סובר חילוק זה. (וע' גם בתורי"ד נח. וע"ע דבר אברהם ח"א טו, ה; ח"ב כד, ג).

ג. לדעת המנחת-חינוך (שלו), לדברי הרמב"ן שיש לאו דאונאה אף בקרקעות, הוא הדין בהקדשות. ויש שפקפקו בדבר (ע' מנחת שלמה ח"א טו, עמ' שמא).

ד. נראה שאונאת הקדש חלוקה מעבדים שטרות וקרקעות, שאף בדבר שבמדה ובמנין אין אונאה להקדש, כי בעצם אין שייכת טעות ואונאה כלפי רשות גבוהה, רק נתמעט מדין אונאה משום שאין רשות ההקדש מקפדת, וכשם שאינה מקפדת על המחיר כך אינה מקפדת על המדה, ובלבד שישאר עכ"פ שם 'הקדש' על פרוטה אחת (עפ"י מנחת שלמה טו).

ה. הקדש של עניים הרי הוא כשאר ממון של הדיוט לאונאה ולכל דברי משנתנו (ריטב"א ועוד). וכן הדין לענין ממון של בית הכנסת — אין לו דין הקדש (עפ"י טור או"ח קנג; סמ"ע רכו ס"ק מט). ויש חולקים (עפ"י ספר המקח לרב האי גאון, נו. וע' בספר דבר אברהם ח"ב יט. וע' קנא

בש"ת שבות יעקב קסו שהביא בשם 'באר עשק' לחדש שמאנה את הציבור התמעט מ'אחיו' כמו הקדש).

דף נז

קלא. האם יש איסור רבית להקדש? היכי דמי?

אין רבית להקדש. ואי אתה מוצא במעות שנתקדשו, שהרי אסור לגזבר להלוותו, ואם הלוה — מעל (ואעפ"י שנתכוין לתועלת ההקדש) ויצאו המעות לחולין והריהן של הדיוט. (ואם הלוה במזיד שלא יצאו לחולין — אין כאן 'אגר נטר', שהרי אסור ללווה להשתמש במעות, שלא זכה בהן. תוס').
ופירש רב הושעיא: כגון אדם שקיבל עליו לספק סלתות למשך זמן ונתיקרו במשך הזמן — מִסְפֵּק לפי המחיר המזול, הראשון. ובהדיוט אסור לעשות כן, לפסוק על הפירות [כל שלא יצא השער ואין לו מהם], מפני שמרויח הלה בשל הקדמת המעות.

א. לפרש"י מדובר שקיבל מראש מעות מהלשכה. והתוס' הקשו במה נתחללו אותן מעות. ותירץ הרמב"ן וש"ר, שחיללן על מקצת הסלתות שקיבל עכשו. עוד תרצו (רשב"א תורא"ש ותור"פ), שבאופן זה לב ב"ד מתנה עליהן, כיון שצריכים תדיר להוציא מעות לסלתות ומשום ריוח ההקדש [משא"כ להלוות ברבית לצורך הקדש, לא מסתבר שב"ד יתנה על כך, לפי שאין בדבר צורך להקדש]. ויש אומרים שהיו מקבלים ממנו משכון (כן הביאו בשם הראב"ד וכ"כ המאירי).

והתוס' פרשו כגון שהתנדב אדם ליתן סך מעות להקדש ועדיין לא הקדישו, ונתנן לנחתום כדי שיספק להקדש סלתות. ומדובר שיצא השער של לקוטות, אבל לא יצא השער כלל — אסור, גזרה משום הדיוט.

ב. כתבו ראשונים: אפילו רבית דאורייתא הותרה להקדש, שהרי התמעט מאחיד שבתורה. וכגון שקבל עליו ליתן סאה לסלתות ועמד הגזבר והרויח לו זמן כדי שיתן סאתים. וכן במעות (רמב"ן ר"ן רשב"א ריטב"א תורא"ש). והמאירי נקט להלכה שאין להתיר רבית דאורייתא בהקדש. (ע"ע מקדש דוד א, ז).

ג. כתבו התוס': אסור ליתן מאה זוז לאדם כדי שיחזיר להקדש מאה ועשרים. ואפילו מדאורייתא נראה שאסור — שנחשב כאילו המלוה עצמו מקבלם. ואולם כאן שמספק סלתות דרך מקח וממכר וגם יצא השער של לקוטות — מותר, כאמור.

רב פפא אמר: באבני בנין המסורות לגזבר שהלוון ברבית, שהואיל ועדיין לא נתקדשו [כדברי שמואל, בונים בחול ואח"כ מקדישים שלא יבואו לידי מעילה] והריהן נתונים לגזבר בהקפה, מותר לו להלוותו. ויכול להלוות מאה במאה ועשרים.

קלב. אלו דברים נתמעטו מתשלומי כפל בגנב, ומדיני שומרים?

מיעטו חכמים מן הכתובים, קרקעות עבדים ושטרות והקדשות, שאינם בתשלומי כפל ולא בארבעה וחמשה.

כתב הרמב"ן: אעפ"י שדבר שאינו מסוים [כגון חצי רמון וחצי אגוז. ויש מפרשים: כיס מלא מעות] נתמעט משבועת מודה במקצת ויתכן אף משבועת השומרים, לא נתמעט לענין חיוב כפל הכתוב בהמשך הפרשה. וכן הדין בפחות משתי כסף — חייב כפל [בגנב, ולא בשומר הטוען טענת גנב].

וכן נתמעטו לענין חיובי השומרין; שומר חנם אינו נשבע ושומר שכר אינו משלם. (והוא הדין לשוכר ולשואל. עפ"י ראשונים) ולרבי שמעון לא נתמעטו אלא קדשים שאין חייב באחריותן, כדלקמן.

נחלקו הראשונים האם עבדים קרקעות ושטרות נתמעטו גם חיובי תשלומין על פשיעה, או שמה הפושע כמזיק וחייב. וכן נחלקו לענין שבועה שאינה ברשותו וכן לענין שליחות יד.

מבואר מתוך הסוגיא (נח.) שגם שבועה דרבנן אין נשבעים על עבדים שטרות וקרקעות (ריטב"א נח. ובטענת 'ברי' י"א שנשבעים היסת. ערמב"ם טוען ונטען ה. וע"ע תוס' ב"ב לג.).

דפים נז — נח

קלג. א. מה דינם של השומרים להקדש, לענין שבועה ותשלומין?

ב. בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או שאבדו לשלוחים — מה הדין?

ג. גזבר השוכר את הפועל לשמור לצורך הקדש [וכן בשאר שומרין] — האם אחריות השמירה בשבת מוטלת עליו?

א. ההקדשות, שומר חנם אינו נשבע עליהן ושומר שכר אינו משלם (רעהו). רבי שמעון אומר: קדשים שחייב באחריותם (כגון 'הרי עלי עולה' והפרישה והפקידה אצל חברו) — חייב. ושאינו חייב באחריותם — פטור.

לדברי רבי אלעזר (בפירוש משנת שקלים), אעפ"י שפטורים מדין תורה, תקנו להם חכמים שבועה לגזברים שלא יהו בני אדם מזוללים בהקדשות (כן משמע מפרש"י, דקאי על כל שומרים להקדש. וי"ל. וכן כתב הרמב"ם שכירות ב,ב. וע' תשב"ץ ח"ב רצג).

א. יש אומרים שמשמע מדברי הרמב"ם שבקדשים קלים יש דיני שומרים, וכרבי יוסי הגלילי שממון בעלים הם (ע' מנחת חינוך נו,ז).

ב. נחלקו הראשונים האם נשבעים שבועת היסת להקדשות בכופר הכל [ואף בנקיטת חפץ]

כדי שלא יהו מזוללים בהקדש (ערמב"ם טוען ונטען ה,א) אם לאו (ע' בשו"ת הרי"ף צז) — אפשר הטעם משום שאין תובע [שלא כשומרים שאין צריך טענה]. ע' אור שמח שם).

מבואר בגמרא (עפ"י פרש"י) שאם קנו מידו שאם יקלקל בשמירתו ישלם — חייב (שהרי הוריד עצמו לכך ושיעבד נכסיו. רש"י).

א. יש מי שנראה מדבריו שרק בהקדש צריך קנין, אבל בהדיוט, בעבדים שטרות וקרקעות, מועילה התחייבות השומר אפילו ללא קנין, שמשמע עבד באותה הנאה שיוצא עליו קול של אדם נאמן. ואולם דעה זו לא הובאה בפוסקים (עפ"י מנחת חינוך נו,יב — לדברי הריטב"א בשטמ"ק).

ב. יש אומרים שאין מועיל קנין אלא אם התנה להתחייב לשלם, אבל לא לחיוב שבועה, שקנין דברים בעלמא הוא (עפ"י בית יוסף סו; ש"ך ס"ק קכה וקצוה"ח ס"ק מז; מג"ח נו,ל).

ב. בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או שאבדו; —

אם משנתרמה התרומה (באו לדין רש"י). והתוס' פרשו: שנתרמה קודם שנגנבו או שאבדו) — נשבעים לגזברים, הואיל ותורמים על הגבוי ועל האבוד, שוב אין אחריות האבידה על הבעלים אלא על ההקדש.